

Využívání veřejných informačních zdrojů ve skupině Unipetrol

(zkušenosti za posledních 5 let)

Petr Dudek

UNIPETROL, a.s., Praha

petr.dudek@unipetrol.cz

INFORUM 2005: 11. konference o profesionálních informačních zdrojích

Praha, 24. – 26.5. 2005

Abstrakt: Projekt "Společné informační prostředí pro monitorování okolí holdingu Unipetrol" vznikl v roce 1996. V úvodní fázi na projektu spolupracovaly 4 společnosti, dnes je zapojeno již 15 společností. Projekt je v příspěvku členěn podle struktury informačního prostředí. Intranet zastřešuje celé prostředí a je vstupní branou jak k volným informacím na Internetu i ve firmě, tak i k placeným zdrojům. Důležitou roli hraje informační systém ExtIS Lite 2000, tvořený a aktualizovaný informačními specialisty ve skupině Unipetrol. Tento systém poskytuje možnosti pro další analýzu monitorovaných informací. Další část tvoří tištěné zdroje, které sice částečně ztratily na významu, ale určitý podíl přetrvává i v budoucnosti. Ve skupině je provozováno cca 30 titulů sdílených databází na CD/DVD nosičích, z nichž některé jsou nebo budou postupně nahrazovány on-line přístupem. On-line zdroje jsou poslední částí společného informačního prostředí a tvoří je řada placených produktů od cenových informací společnosti ICI-LOR až po velmi obsáhlý systém Reuters 3000 Xtra. V další části je popsáno využívání vybraných typů informací. Je zde vysvětlován velký rozdíl mezi celkovým počtem potenciálních uživatelů a počtem skutečně aktivních uživatelů. Z hlediska typů informací je největší zájem o slovníky, legislativu a obchodně-ekonomické informace. S určitým odstupem jsou to potom vědecko-výzkumné informace. Využívání systému ExtIS Lite 2000 má zvyšující tendenci, danou zejména rostoucím počtem uživatelů a rozšiřováním obsahu a možností systému. V poslední části je nastíněn způsob hodnocení informačních zdrojů ve skupině Unipetrol. Jsou vyjmenována hlavní hodnotící kritéria na příkladu ukázána jejich aplikace. Též jsou zde diskutovány některé rozhodovací aspekty při výběru formátu informačního zdroje (tištěná forma, CD/DVD nebo on-line).

Předkládaný příspěvek si klade za cíl zhodnotit mnohaleté zkušenosti z využívání informačních zdrojů v podmínkách průmyslového holdingu.

Popis projektu

Projekt s názvem "Společné informační prostředí pro monitorování okolí holdingu Unipetrol" byl zahájen krátce po vzniku společnosti Unipetrol, a.s. v roce 1996. V první fázi se k projektu připojily, kromě mateřské společnosti, též Chemopetrol, Kaučuk a Výzkumný ústav anorganické chemie. Podmínky počáteční fáze lze stručně charakterizovat třemi slovy:

- **management** (projekt měl podporu vrcholového vedení)
- **peníze** (na projekt byly vyhrazeny dostatečné finanční prostředky)
- **nadšení** (účastníci přistupovali k projektu aktivně)

Zatímco se rok 1996 využil zejména pro analýzu stávajícího stavu a potřeb jednotlivých účastníků projektu, roky 1997-98 byly využity pro výběr a nákup společných informačních zdrojů. V dalších letech docházelo postupně k optimalizaci ve dvou směrech:

- portfolio informačních zdrojů (některé zdroje se přestaly odebírat, jiné naopak začaly)
- šíře nakupovaných licencí (u některých zdrojů se ukázalo, že zájem byl nižší než odpovídalo zakoupené licenci a došlo tedy k úpravám odebíraných licencí)

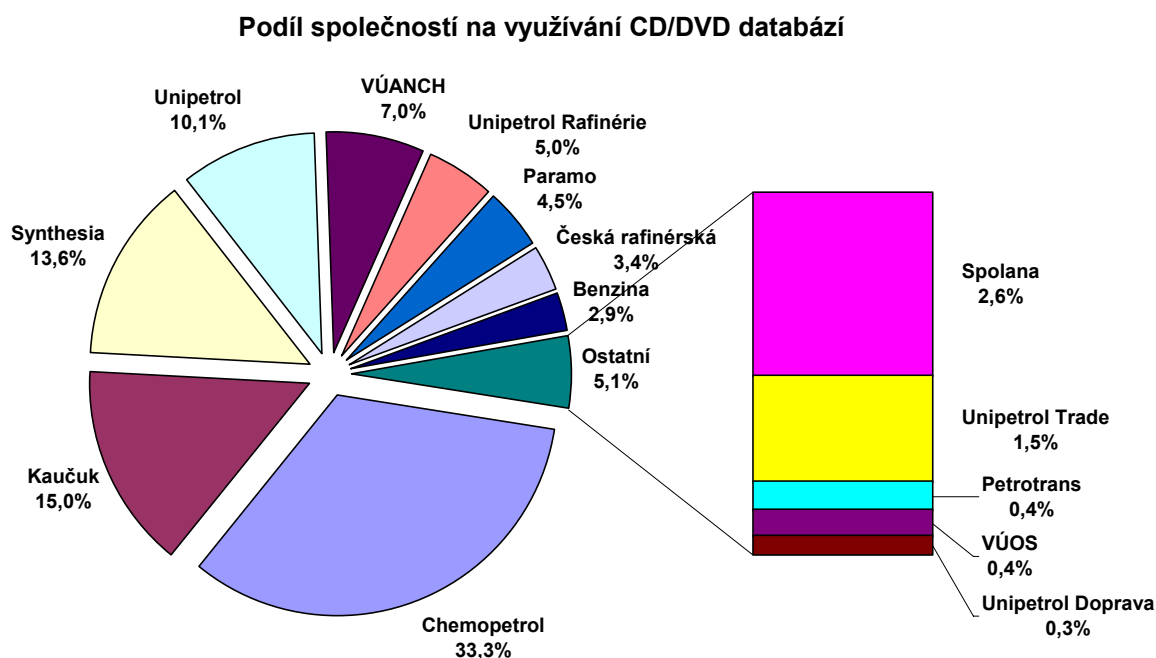
Postupem času se k projektu připojovaly další společnosti. V současné době je do projektu zapojeno celkem 15 společností. Šíře zapojení jednotlivých společností je samozřejmě rozdílná a odpovídá jejich potřebám (některé společnosti využívají pouze jednu databázi, jiné kompletní portfolio).

Přehled společností, participujících na projektu "Společné informační prostředí pro monitorování okolí skupiny Unipetrol" (stav k 31.3.2005):

UNIPETROL, a.s.

- Česká rafinérská a.s. (51%) (*rafinérie*)
- Paramo a.s. (73,5%) (*rafinérie*)
- Benzina a.s. (100%) (*prodej pohonných hmot*)
 - Petrotrans a.s. (100%) (*distribuce pohonných hmot*)
- Chemopetrol a.s. (100%) (*petrochemie, polymery, hnojiva*)
 - Polymer Institute Brno s.r.o. (100%) (*výzkum, polymery*)
 - Unipetrol Doprava a.s. (100%) (*distribuce petrochemických produktů*)
- Kaučuk a.s. (100%) (*petrochemie, polymery, elastomery*)
- Spolana a.s. (81,78%) (*polymery, kaprolaktam, anorganická chemie*)
- Aliachem a.s. (38,79% přímo + 27,11% nepřímo)
 - Synthesia a.s. (100%) (*speciální chemikálie*)
 - Výzkumný ústav organických syntéz a.s. (98,74%) (*výzkum*)
- Výzkumný ústav anorganické chemie (100%) (*výzkum*)
- Unipetrol Rafinérie a.s. (100%) (*obchod*)
- Unipetrol Trade (100%) (*obchod*)

Pozn.: Číslo v závorce udává, z kolika % je společnost vlastněna mateřskou firmou UNIPETROL, a.s. a údaj kurzívou naznačuje hlavní zaměření společnosti.

Je třeba doplnit, že kromě uváděných sdílených informačních zdrojů, využívá každá společnost své specifické informační zdroje. Jedná se zejména o nákup specializovaných studií, odbírání periodik do technických knihoven, nákup specializovaných databází a podobně.

Každá společnost má též své informační specialisty, kteří jsou garanty projektu za danou společnost. Tito informační specialisté nepochází vždy z informačních středisek, ale "rekrutují" se např. z útvarů marketingu, strategie, informačních technologií a podobně. Závisí to na organizační struktuře konkrétní společnosti. Tito specialisté se čtvrtletně schází, aby řešili aktuální problémy a náměty, týkající se řízení "Společného informačního prostředí...".

Struktura společného informačního prostředí

Projekt lze členit a posuzovat z různých úhlů pohledu. Jedno z možných členění je např. podle struktury informačního prostředí:

- **Intranet** (*Informační servis skupiny Unipetrol*) jako základní spojovací článek celého prostředí
- **informační systém ExtIS Lite 2000** jako interní know-how, obsahující stěžejní informace z monitorování okolí skupiny Unipetrol, se kterými lze dále pracovat
- **tištěné zdroje** (*specializované studie, periodika*) hrají sice stále menší, ale zatím nezastupitelnou roli
- **CD/DVD zdroje** (*sdílené databáze: přes 30 titulů*) představují léty prověřený solidní zdroj informací ve skupině
- **on-line zdroje** (*Reuters, Chem-Systems, Chemical News & Intelligence, ICIS-LOR, Knovel, Dialog, STN International, Dun & Bradstreet, ...*) hrají stále větší roli

Intranet

Všechny sdílené informační zdroje, kromě tištěných, lze najít v rámci Informačního servisu skupiny Unipetrol, což je jakýsi jednoduchý intranet. Jednoduchý proto, že se jedná o pevné HTML stránky, což může v dnešní době odborník považovat již za anachronismus. Tato "jednoduchost" však s sebou přináší prakticky nulové náklady na tvorbu a údržbu a rychlou odezvu stránek. Stránky obsahují omezený počet tematických odkazů, které jsou však ověřované a kontrolované informačními specialisty skupiny. K omezování počtu odkazů nás vede snaha zabránit informačnímu přehlcení uživatele intranetu a udržení jeho přehlednosti. Základní členění intranetu je patrné z obrázku:

The image shows a screenshot of the 'Informační servis skupiny UNIPETROL' website. On the left, there is a vertical navigation menu with the Unipetrol logo at the top. The menu items are: 'Základní nabídka', 'Zpravodajství', 'Obchod & ekonomika', 'Firemní informace', 'Věda & výzkum', 'Životní prostředí', 'Legislativa', 'Knihovny', 'Slovníky', 'Služby', 'Servis pro informatiky', and 'Kontakty'. On the right side of the page, there is a list of services, each preceded by a small grey circle icon: 'Cena ropy Brent', 'Aktuální kurzovní listek ČNB', 'Aktuální PRIBOR dle ČNB', 'Akcie UNIPETROL, a.s.', 'Akcie PARAMO, a.s.', 'Akcie SPOLANA, a.s.', 'Internetové vyhledávací služby', 'Užitečné adresy', and 'Sdílené databáze'.

V rámci intranetu, který je **volně přístupný pro všechny** společnosti skupiny Unipetrol, najde uživatel několik typů linků:

- **link na volný zdroj na Internetu** přístupný pro **všechny** společnosti skupiny Unipetrol
- **link na placený zdroj na Internetu** přístupný pro předplatitele, kteří se přihlašují buď pomocí UserName a Password nebo automaticky prostřednictvím identifikace IP adresy
- **link na volný "in-house" zdroj** přístupný pro **všechny** společnosti skupiny Unipetrol
- **link na placený "in-house" zdroj** přístupný pouze pro společnosti, které se podílejí na jeho nákupu a pro něj je k dispozici licence (CD/DVD databáze)

V rámci intranetu se uživatel dostane např. k elektronickým deníkům, časopisům a knihám, ke konferenčním sborníkům, k oborovému zpravodajství, ke statistickým ročenkám, k serverům důležitých mezinárodních institucí a odborných asociací, k firemním adresářům, k databázím, týkajícím se duševního vlastnictví a norem, k vědeckým informacím a informacím o životním prostředí, k tuzemské i evropské legislativě, k překladovým a výkladovým slovníkům. V části Internetové vyhledávací služby jsou linky na vyhledávací servery a na servery, monitorující informace o "neviditelném" internetu. Dále je zde link na server, který vyhledává již odstraněné stránky či servery s telefonními seznamy celého světa. V části Užitečné adresy jsou potom servery s předpovědí počasí, jízdní řády, mapy a servery o kultuře ve městech, kde se nachází společnosti skupiny Unipetrol.

V rámci vlastního vzdělávání informačních specialistů týdně aktualizujeme na intranetu informace z 10 periodik (*Advanced Technology Libraries, Computers in Libraries, Information Today, Journal of Global Information Management, Journal of Knowledge Management, Library Trends, Online, Online Product News, Searcher a Worldwide Databases*).

Celé prostředí je nastaveno tak, aby se uživatel mohl bez problémů k databázím připojit odkudkoliv v rámci skupiny Unipetrol. V případě potřeby lze zajistit připojení na všechny zdroje i mimo skupinu, např. při práci z domova nebo na služební cestě.

Informační systém ExtIS Lite 2000

Jedná se o interní databázový systém, shromažďující vybraná strukturovaná i nestrukturovaná data. Zatímco nestrukturovaná data (výhradně ve formě ASCII nebo PDF dokumentů) slouží především pro každodenní informační monitoring, strukturované informace se v jednotlivých společnostech využívají pro tvorbu různých analýz a studií (např. finanční benchmarking, cenové analýzy, cenové prognózy). Systém se neustále vyvíjí a rozšiřuje. Jeho aktualizace je prováděna několikrát denně.

Základem systému je cenové zpravodajství a informace o cenových trendech a prognózách, doplněná o možnost práce s kurzovními lístky. Další části zpřístupňují informace o rafinérských maržích, konkurenci, trzích nebo produktech.

Tištěné zdroje

Podíl využívaných tištěných zdrojů s postupem času klesá. Řada producentů přešla z tištěné formy na elektronickou. Tištěné informační zdroje jsou tedy většinou dodávány paralelně s elektronickou verzí. Významnou část tištěných zdrojů ve skupině Unipetrol představuje odběr různých periodik.

CD/DVD zdroje

Tyto zdroje měly v prvních letech projektu naprostou převahu. Dnes jsou částečně vytlačovány zdroji s on-line přístupem. Předpokládám však, že i v budoucnosti si některé tyto zdroje udrží své postavení v rámci "Společného informačního prostředí...". Půjde zejména o slovníkové databáze a o databáze z oblasti bezpečnosti, toxikologie a životního prostředí.

On-line zdroje

Jde o segment, který zaznamenává v posledních letech obrovský rozmach. Důvodem je rostoucí počet zpracovávaných informací, které se stále obtížněji distribuují na CD/DVD (o tištěné formě nemluvě) a o komfort při správě databáze (nemusí se nic instalovat, řešit technické problémy se serverem, ...). Skupina Unipetrol realizovala v posledních letech několik napojení na on-line databázové služby. Mezi nejvyužívanější patří Chemical News & Intelligence, Reuters 3000 Xtra HTA, ChemSystems Online, Dialog NewsRoom, Knovel a Thomson Gale InfoTrac Custom Journal.

Využívání informačních zdrojů

V rámci projektu sledujeme využívání jednotlivých informačních zdrojů. Snažíme se působit na jednotlivé společnosti, aby ke všem informačním zdrojům přistupovali výhradně přes rozhraní Intranetu. Tak můžeme z LOG souborů lépe sledovat využívání informačních zdrojů. Získané údaje potom využijeme při rozhodování o obnově nebo změně licence na další předplatné období.

Tabulka přináší přehled o využívání některých částí Intranetu, vyjádřený průměrným počtem přístupů za měsíc:

Položka	Přístupy za měsíc	Průměrované období
Intranet celkem	1956	04/2004 – 03/2005
Slovníky	196	04/2004 – 03/2005
Thomson Gale Infotrac Custom Journal	147	01/2005 – 03/2005
Knovel	69	01/2004 – 03/2005
Knovel	148	01/2005 – 03/2005
Dialog NewsRoom	90	01/2005 – 03/2005
Elektronické časopisy	46	04/2004 – 03/2005
Legislativa	39	04/2004 – 03/2005
Oborové zpravodajství	33	04/2004 – 03/2005
Konferenční sborníky	26	04/2004 – 03/2005
Konferenční sborníky	51	01/2005 – 03/2005
Vlastnosti látek	15	04/2004 – 03/2005

Máme poměrně velký počet zájemců o přístup do databází, řada z těchto zájemců však nakonec do databází nepřistupuje nebo jen velmi sporadicky. Vysvětlení vidím v tom, že řada pracovníků požaduje zřízení přístupů do databází, aniž by předem věděli, zda nabízené informace využijí nebo aby byli prostě "in". Do databází potom nechodí z několika důvodů:

- netuší (nezajímají se), co tam najdou
- jsou pracovně zaneprázdněni
- informace z databází si nechávají zpracovávat informačními specialisty
- nemají vztah k výpočetní technice, raději pracují s tištěnými informacemi

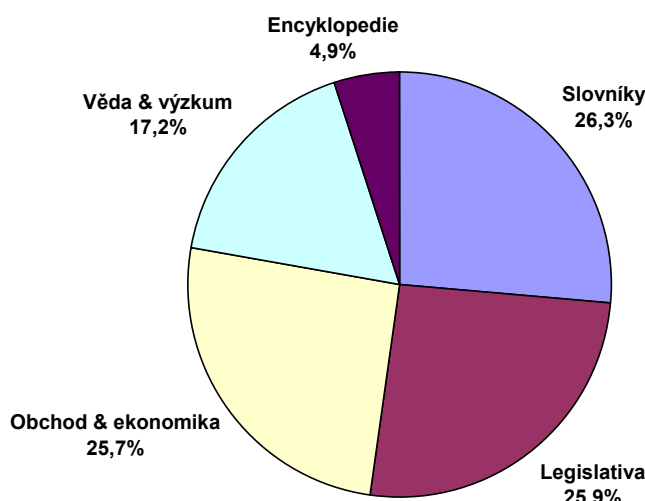
Následující tabulka uvádí pro ilustraci počty uživatelů a jejich průměrnou aktivitu přístupu k CD/DVD databázím za poslední rok.

Aktivita uživatelů CD/DVD databází (stav k 31.3.2005)

Položka	Počet uživatelů
počet založených uživatelů	760
počet aktivních uživatelů (s min. 1 zalogováním)	510
počet uživatelů zalogovaných min. 1krát/měsíc	270
počet uživatelů zalogovaných min. 1krát/týden	84
počet uživatelů zalogovaných min. 1krát/den	10

Vyššímu využití informačních zdrojů pomáhá pravidelné informování uživatelů o novinkách, možnostech a aktualizacích, doplněné tématickými semináři. Pro pravidelné informování využívám e-mail, kterým informuji o novinkách kolegy – informatiky v dceřinných společnostech. Na nich potom nechávám, aby informovali koncové uživatele, protože dokáží přesněji odhadnout pravděpodobné informační potřeby jednotlivých uživatelů ve svých společnostech. Tématické semináře nebo "face to face" školení provádíme obvykle v jednotlivých společnostech formou přednáška - ukázka - dotazy. Materiály k jednotlivým databázím (manuály, číselníky, ...), včetně přednášek ze seminářů, jsou k dispozici na Intranetu.

Využívání CD/DVD databází podle oborů

Zvláštní kapitolu tvoří interní informační systém ExtIS Lite 2000. Větší prosazení tohoto systému trvalo cca 2 roky. Významným faktorem bylo, že jsme do systému zařadili modul, monitorující cenový vývoj jednotlivých produktů společností skupiny Unipetrol. Tento typ informace je pro většinu našich společností natolik kritický a významný, že ExtIS přijali jako oficiální holdingový systém. V současné době je to po právním systému druhá nejvyužívanější databáze, přičemž trend jejího využívání má stále rostoucí tendenci. Tento trend je ovlivněn dvěma hlavními faktory:

- systém ExtIS Lite využívá každý rok více společností
- systém je rozšiřován o nové typy informací, čímž roste i počet uživatelů

Hodnocení informačních zdrojů

V rámci projektu se provádí každoroční vyhodnocení a optimalizace pro obnovu předplatného nebo nákup informačních zdrojů. Pro hodnocení se používají určitá kritéria, kterým jsou přiřazovány různé váhy podle posuzovaného informačního zdroje. Jsou to zejména následující kritéria:

- **obsah a struktura** (jak komplexně zdroj pokrývá naše potřeby v dané oblasti; obsahuje abstrakta, plné texty nebo je typu full image)
- **stupeň využití** (jaké je jeho dosavadní využití a jaká je spokojenost uživatelů)
- **cena** (zda cena odpovídá jeho užité hodnotě pro skupinu Unipetrol)
- **funkčnost** (kvalita uživatelského rozhraní, přesnost položení dotazu, kvalita klíčování)
- **aktualizace** (zda je včas a pravidelně aktualizován; s jakým zpožděním jsou vkládány informace z periodik)
- **podpora** (kvalita a vstřícnost hotline/servisu)
- **spolehlivost** (stabilita databáze, přístupnost stránek)
- **typ předplatného** (fixní, kredity, pay-as-you-go, jiné)

Pro ilustraci uvádím příklad srovnání zpravodajských částí několika informačních zdrojů, používaných ve skupině Unipetrol (*kvalita/rozsah klíčování a cena: známkování jako ve škole*):

Položka	CBNB (Dialog OnDisc)	Chemical News & Intelligence	Reuters 3000 Xtra News	NewsRoom (via DataStar)	InfoTrac Custom Journal
Počet zdrojů	400	nelze hodnotit	stovky	10 000	250
Podíl plných textů	0%	100%	100%	50%	80%
Podíl full image	0%	30%	0%	0%	40%
Retrospektiva	od 1985	od 1993	od 2001	od 2000	od 1981
Aktualizace	měsíční	denní	denní	denní	denní
Časové embargo	ano	ne	ne	ano	ano
Přirůstkové řešerše	lze	lze	lze	lze	lze
Šíře oborů	chemie	chemie	multioborový	multioborový	multioborový
Kvalita/rozsah klíčování	1	4	3	1-2	2
Možnost alertů	ne	ano	ne	ano	ne
Cena	3	4	5	1	2
Licence	1 SU	5 SU	4 SU	2 SU	1 SU

Hodnocení jednotlivých zdrojů podle výše uvedených kritérií vypadá takto (známky jsou přidělovány jako ve škole):

Kritérium	Váha	CBNB (Dialog OnDisc)	Chemical News & Intelligence	Reuters 3000 Xtra News	NewsRoom (via DataStar)	InfoTrac Custom Journal
Obsah	0,20	1	1	3	1	1
Struktura	0,10	4	1	1	3	2
Stupeň využití	0,10	1	2	4	2	3
Cena	0,15	4	2	3	1	1
Funkčnost	0,15	1	3	3	1	1
Aktualizace	0,10	4	1	1	2	2
Podpora	0,05	2	1	1	2	1
Spolehlivost	0,10	1	3	2	1	1
Předplatné	0,05	1	1	1	1	1
CELKEM	1,00	2,10	1,75	2,40	1,45	1,40

Tištěné vs. elektronické informační zdroje

I když tištěné informační zdroje ztrácí postupně na významu, určitý podíl bude využíván ve skupině i v budoucnosti. Jedná se například o normy a některá periodika.

Některé klady a zápory tištěných a elektronických zdrojů:

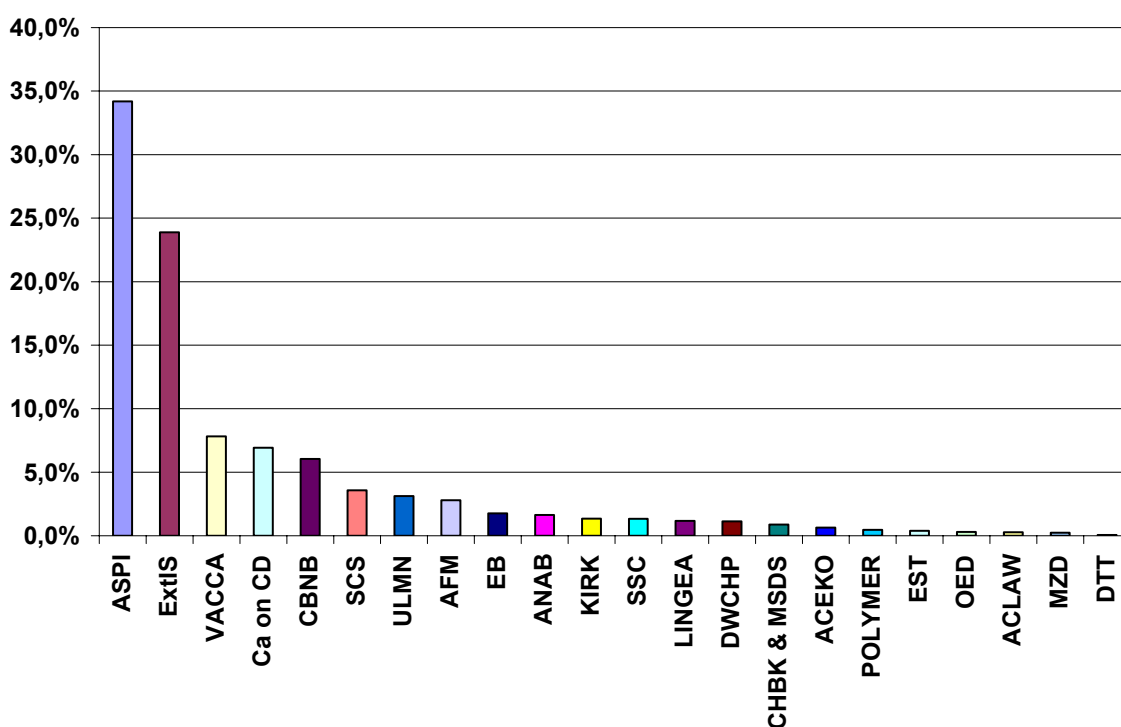
Tištěné zdroje	Elektronické zdroje
+ duševní vlastnictví v nich uložené mám vždy k dispozici	- mohu o ně přijít (virus, nekompatibilita formátu, krach vydavatele)
+ většině lidí bližší prohlížení obsahu	- pro práci se zdrojem potřebuji technické vybavení
- lze je obtížněji sdílet	+ snadné sdílení, mám-li zakoupenou licenci
- problematické vyhledávání	+ efektivní vyhledávání
	+ mohu nasadit analytické nástroje, čímž dále zvýším užitnou hodnotu zdroje

CD/DVD vs. on-line informační zdroje

Ve skupině využíváme cca 30 databázových titulů, distribuovaných na CD/DVD nosičích. Některé z nich budou postupně nahrazeny on-line přístupem. Důvody takových náhrad jsou zejména:

- databáze se stane natolik rozsáhlou, že údržba a manipulace s CD/DVD nosiči při upgradech se stává nepohodlnou (např. Chemical Abstracts)
- databáze již není dodávána na CD/DVD nosičích (např. McGraw-Hill Encyclopedia of Science and Technology, Encyclopedia of Polymer Science and Technology)
- on-line forma přístupu nese s sebou výhodu rychlejší aktualizace (např. Directory of World Chemical Producers)
- on-line forma přístupu je méně nákladná (např. Ullmann's Encyclopedia, Kirk-Othmer Encyclopedia)

Podíl jednotlivých databází na celkovém využití CD/DVD databází

Vysvětlivky k obrázku:

Zkratka	Vysvětlení
ASPI	Legislativa
VACCA, ACEKO, ACLAW, MZD, LINGEA, SSC, SCS, OED, DTT	Slovníky
CA on CD	Chemical Abstracts
ANAB	Analytical Abstracts
AFM	Albertina Firemní monitor
CBNB	Chemical Business NewsBase
ULMN, KIRK, EB, EST, POLYMER	Encyklopedie
DWCHP	Directory of World Chemical Producers
CHBK & MSDS	Chem-Bank a bezpečnostní datové listy